

تحلیل جرم شناختی فرار از زندان و ارائه راهکار جهت پیشگیری از آن

علی صادقی^۱

اعظم سادات حسینی^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۳/۰۹/۲۳

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین و تحلیل جرم شناختی فرار از زندان و ارائه راهکار جهت پیشگیری از آن انجام شده است. تحقیق حاضر، به لحاظ هدف، توصیفی و به لحاظ روش گردآوری اطلاعات، توصیفی - تحلیلی می باشد و برای جمع آوری اطلاعات از روش کتابخانه ای استفاده شده است. جرم فرار زندانیان و محکومین قانونی و اخفای مقصرین، از جمله جرایمی است که بر ضد مصالح عمومی جامعه بوده و جامعه انتظار دارد که هر کس که مرتکب عمل خلاف قانون مجازات اسلامی شد، سریعاً تحت محاکمه قرار گرفته، به کیفر مقرر محکوم شود بدیهی است برای این که دادگاه بتواند سهولت به متهم مورد نظر دسترسی داشته باشد، قانونگذار اجازه داده که این متهم توقیف شده و دور از دسترس جامعه نگهداری شود و ترتیبی اتخاذ گردد که به هیچ وجه نتواند متواری و یا ترتیب فرار او مهیا گردد. چرا که ممکن است این متهم فرار، از جمله افراد جنایتکار و خطرناکی باشد که پس از فرار دست به جنایت عدیده ای بزند. به همین جهت است که قانونگذار در مواد مختلف قانون مجازات اسلامی هر نوع کمک و همراهی جهت فراری دادن این قبیل افراد را ممنوع ساخته و بدین وسیله یادآوری می نماید که می بایست به هر طریق ممکن با مسئولین و مأمورین دولتی نهایت همکاری و مساعدت به عمل آید تا بتوانند با پیشگیری مردمی، ایفای وظیفه نمایند.

واژگان کلیدی

زندان، زندانی، جرم، مجرم، فرار زندان

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

۲. عضو هیئت علمی، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران.

مقدمه

زندانیان اساساً از مباحث و مشکلات اساسی بیشتر کشورها و از جمله کشور ما است. به ویژه در اوضاعی که ارتکاب جرائم در زندان در حین افزایش، پیچیده تر و سازمان دهی شده تر نیز می شود و امکانات و شیوه های روز مورد استفاده بزهکاران در داخل زندان قرار می گیرد. شکی نیست که زندان برای نظام های قضائی تمام کشورها از جمله کشور ما هم امری مطرح می باشد؛ اما از سوی دیگر، آثار و تبعات و آسیب هایی که زندان و حبس دربردارند، به خصوص با این اشکال تربیتی که امروز در اکثر کشورهای جهان مورد استفاده قرار می گیرد، مسئله ای بسیار مهم و قابل توجهی است. برخی شرایط استرس زا می تواند سلامت روان افراد هر جامعه ای را تهدید کند؛ محیط هایی مثل زندان، بیمارستان از جمله دارای این شرایط می باشند. نام زندان تداعی کننده وضعیت دشوار و سختی است که یادآور محیطی استرس آور و وحشت زاست، زندگی در این محیط غیر عادی و غیر طبیعی با خصوصیات خاصی چون: فضای فیزیکی محدود با دیوارهای بلند، تاریخچه طولانی و خاص، نگهداری بر خلاف میل و اراده همراه با از دست دادن آزادی، دوری طولانی مدت از جامعه و خانواده. سبب ضربه ها و تروماهای عمیق روان شناختی است که باعث اختلال در سلامت روانی افراد می شود. (زرگری، ۱۳۹۰)

محیط زندان مسبب مشکلات روحی و روانی بسیاری برای فرد زندانی، خانواده و جامعه می باشد، لذا امروزه هدف زندانبانی، احیای هدف دوطرفه است، از یک سو با اجرای شیوه های صحیح، اصلاح و تربیت به قصد کاهش ارتکاب مجدد جرم، ارتقا سلامت روانی و بازگشت دوباره زندانیان بوده است و از سوی دیگر، در مسیر نیل به این هدف است که در اجرای روش اصلاحی و تربیتی و درمانی، حقوق زندانیان تا آنجا که خللی به نظم و آرامش زندان وارد نیاورد و مغایر با قوانین و مقررات موجود نباشد، باید محترم شمرده شود. زندان اساساً از مباحث و مشکلات اساسی بیشتر کشورها و از جمله کشور ما است. به ویژه در اوضاعی که ارتکاب جرائم در زندان در حین افزایش، پیچیده تر و سازمان دهی شده تر نیز می شود و امکانات و شیوه های روز مورد استفاده بزهکاران در داخل زندان قرار می گیرد. شکی نیست که زندان برای نظام های قضائی تمام کشورها از جمله کشور ما هم امری مطرح می باشد؛ اما از سوی دیگر، آثار و تبعات و آسیب هایی که زندان و حبس دربردارند، به خصوص با این اشکال تربیتی که امروز در اکثر کشورهای جهان مورد استفاده قرار می گیرد، مسئله ای بسیار مهم و قابل توجهی است. (توحید، ۱۳۹۹)

عوامل مختلفی در بروز جرم می تواند تأثیرگذار باشد که تعداد یا میزان اهمیت هر یک از این عوامل در جوامع گوناگون به دلیل وجود تفاوت های فرهنگی، اقتصادی و سیاسی متفاوت است. این عوامل را در یک تقسیم کلی، می توان به سه دسته تقسیم نمود: ۱- عوامل فردی یا زیستی از قبیل جنس، سن و اندام؛ ۲- عوامل روانی از قبیل بدبینی، پرخاشگری، زودباوری و ترس؛ ۳- عوامل اجتماعی از قبیل خانواده نابسامان، ناسازگاری والدین گروه مرجع، مهاجرت و مطبوعات. عوامل اجتماعی جرم را در دو محیط اجتماعی و اقتصادی می توان مورد بررسی قرار داد: محیط اجتماعی و محیط مسکن. رستون نیز در این باره می نویسد: «موقعیت خانوادگی بدون شک، یک اثر جرم زایی بر روی افراد دارد».

او برای اثبات نظر خود، بعد از انجام مطالعاتی در این زمینه می گوید: سه چهارم بزه کاران از خانواده هایی می باشند که در آن شرایط طبیعی نبوده و جوّ و شرایط آنان مختل است. (نیازپور، ۱۳۹۵)

پیشگیری از جرم فرآیندی عقلانی است که گذشت زمان و تجربه، درستی یا نادرستی آن را نشان خواهد داد. در واقع پیشرفت و کمال و کارآمدی سیاست های پیشگیری در گرو تجدید نظر دائمی شیوه ها و راهکارهایی است که در تأمین و تحقق هدف های پیشگیری به کار می رود. در سیاست های پیشگیری، آزمون و خطا سهمی اساسی دارد زیرا پیشگیری همواره بر نوعی شناخت از علل و زمینه های پیدایی واقعه استوار است؛ بنابراین تغییر در نوع ساختار، شیوه های اقدام و برنامه های پیشگیری از لوازم اولیه این فرآیند به شمار می رود؛ اما نکته اساسی در تحلیل تحولات - که بعضاً مبنای انجام تغییرات در برخی از کشورها قرار می گیرد - لزوم شناخت شرایط سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی هر کشور است. برداشتن سنتی، مقابله با جرم و پیشگیری از آن را منحصر به حقوق کیفری که عبارت است از مطالعه و تبیین قاعده مربوط به سرکوب گری و مجازات و استنتاج پیامدهای منطقی آن بود می دانست مجازات های بدنی یا ترذیلی موجبات «ترس و وحشت» را فراهم می سازد و ارعاب انگیزی می کند. تنبیه هم سزایی خطای ارتكابی و هم برقرار کننده مجدد نظم مختل شده بر اثر ارتكاب بزه بود، نوع پیشگیری از نظر ذاتی اقدامی پسینی است و پس از وقوع جرم با بهره جستن از تدابیر و اقدامات نظام عدالت کیفری برای کاهش نرخ جرم مداخله می کنند. پیشگیری کیفری که به پیشگیری ثالثی یا سومین نیز مشهور است بر اساس اثری که به جامعه و یا فرد بزهکار می گذارد به ۱- پیشگیری کیفری ۲- بازدارندگی عام ۲- پیشگیری کیفری ۴- بازدارندگی خاص تقسیم می گردد. (کی نیا، ۱۳۹۲)

پیشگیری کنشی «غیر کیفری» تدابیر و شیوه های گوناگونی است که برای جلوگیری از بزهکاری در بیرون از نظام عدالت کیفری به کار می روند. پیشگیری کنشی که شامل آن دسته از تدابیر و اقدامات غیر کیفری است که پیش از ارتكاب جرم از طریق مداخله در اوضاع و احوال پیش جنایی و فرآیند شکل گیری افراد به دنبال جلوگیری از وقوع بزهکاری می باشد این شاخص پیشگیری به دو گونه پیشگیری وضعی و پیشگیری اجتماعی تقسیم می شود بسیاری از جامعه شناسان به این نتیجه رسیدند که به دنبال نتایج ضعیف ناشی از پیشگیری کیفری به علاوه هزینه های مالی و انسانی قابل توجهی که به دولت تحمیل می شود فقط با تغییر ساختار اجتماعی می توان به پیامدهای معناداری دست یافت؛ زیرا ریشه های جرم را باید در نابرابری های اجتماعی و چگونگی تعریف طبقه حاکم از جرم جستجو کرد. (پیکا، ۱۳۹۴)

حال مسئله اصلی تحلیل جرم شناختی فرار از زندان و ارائه راهکار پیشگیری جهت پیشگیری از آن است.

پیشینه تحقیق

گل خندان و همکاران (۱۴۰۰) جنایات علیه بشریت که می توان بلای قرن بیستم و مصیبت قرن حاضر نامید، منجر به فجایع هولناک بشری در جوامع انسانی شده است. شمار بالای کشته شدگان و قربانیان در نتیجه ارتكاب این جنایات که تهدیدی برای صلح و امنیت بین المللی به حساب می آیند، یافتن راهکارهایی جهت توقف و پیشگیری از این گونه جنایات را حیاتی می نماید. در پیشگیری از جنایات علیه بشریت، با توجه به ماهیت پیچیده این جنایات، تلاش جهت

دستیابی به یک طرح جامع و مانع، غیر ممکن می باشد؛ اما در عین حال این امر نباید موجب شود که از تلاش جهت ارائه راهکارهایی در پیشگیری از جنایات مزبور دست برداریم. بر همین اساس مقاله حاضر به بررسی و ارائه راهکارهای پیشگیری از جنایات علیه بشریت می پردازد. این راهکارها در دو مبحث کیفی و غیر کیفی و در حوزه پیشگیری غیر کیفی در راستای تقسیم بندی رایج و کلاسیک جرم شناسی، در دو مبحث وضعی و اجتماعی مورد بررسی و تحلیل قرار می گیرند. به گونه ای که هر یک از این راهکارها می توانند بخشی از منطق پیشگیری از این جنایات را محقق سازند.

مؤذن زادگان و نوروزی (۱۳۹۸) نزاع دسته جمعی یکی از پدیده های مجرمانه شایع در جوامع از گذشته تا به حال محسوب می شود. این جرم، از جمله جرایم علیه تمامیت جسمانی اشخاص است که حقوق ایران در ماده ۶۱۵ قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات)، پیش بینی کرده است. در بررسی علل و عوامل ارتکاب جرم مزبور، از حیث فردی و اجتماعی، از تحقیقات میدانی انجام گرفته در این زمینه استفاده شده است. به علاوه پس از تحلیل علل و عوامل فردی و اجتماعی، بروز نزاع دسته جمعی با استفاده از تحقیقات میدانی مزبور، طرق پیشگیری از وقوع این جرم، اعم از پیشگیری اجتماعی و کیفی مطرح گردیده است. از جمله علل و عوامل ارتکاب جرم منازعه از حیث علل و عوامل فردی که در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته، تأثیر جنسیت و سن است و از حیث اجتماعی مهاجرت، فقر، بیکاری و تضاد فرهنگی به عنوان متغیرهای ثابت شده در تحقیق می باشد. در زمینه راه کارهای پیشگیری اجتماعی از جرم، ابزارها و روش هایی همچون ایجاد هماهنگی و یکپارچگی فرهنگی و رواج سنت میانجی گری از یک سو و تجدیدنظر در مجازات های مقرر قانونی مذکور در ماده ۶۱۵ قانون مجازات اسلامی، از حیث ایجاد خصلت بازدارندگی از سویی دیگر، در سیاست جنایی ایران ضروری به نظر می رسد.

نوع روش تحقیق

در بررسی روش تحقیق دو مطلب حائز اهمیت است. اول گردآوری مطلب و دوم تجزیه و تحلیل و فصل بندی مطالب. روش گردآوری مطالب در این پژوهش همانند غالب پژوهش های علوم انسانی روش تحلیلی-توصیفی بر مبنای کتابخانه ای بود؛ و در انجام آن سعی شده از منابع موجود اعم از کتاب ها، مقالات، پایان نامه ها و رساله های مقطع دکتری، تقریرات اساتید، وب سایت های اینترنتی و رویه قضایی مخصوصا پرونده های فرار از زندان و آرای صادره در این خصوص به صورت جامع و گسترده استفاده شود.

روش گردآوری اطلاعات

تحقیق حاضر، به لحاظ هدف، توصیفی و به لحاظ روش گردآوری اطلاعات، توصیفی - تحلیلی می باشد... نظر به اینکه این تحقیق یک پژوهش توصیفی و کاربردی است لذا برای جمع آوری اطلاعات از روش ذیل استفاده خواهد شد:

روش مطالعه نظری (کتابخانه‌ای): روش مطالعه نظری و کتابخانه‌ای عمدتاً برای مطالعه ادبیات موضوع و بررسی پیشینه تحقیق و همچنین مطالعات و دیدگاه‌هایی که راجع به موضوع مورد تحقیق وجود داشته و نیز برای ایجاد چارچوبی مناسب جهت بررسی موضوع انتخاب خواهد بود.

لذا با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای شامل: کتب، مجلات هفتگی و ماهنامه، فصل نامه‌ها، انتشارات مراکز تحقیقاتی و پژوهشی، پایان‌نامه‌های تحصیلی و رساله‌های تحقیقی مرتبط، جستجو در پایگاه‌های الکترونیکی اطلاعات، بخش تئوریک و ادبیات موضوع مورد مطالعه و بررسی قرار خواهد گرفت.

عوامل مؤثر بر فرار زندانیان

به طور کلی می‌توان چندین عامل در تشدید در فرار زندانیان مؤثر است:

۱. نوع جرم: به هر میزان نوع که جرم سنگین تر باشد و مجازات بیشتری برای مجرم در نظر گرفته شود، امکان فرار زندانیان بیشتر است؛ بنابراین فردی که مرتکب قتل می‌شود، به احتمال بیشتری نسبت به فردی که سرقت حزئی کرده است، از زندان می‌گریزد.

۲. سابقه جرم: سابقه مجرم سبب می‌شود که اولاً مجرم به محیط زندان آشنا باشد و ثانیاً میزان مجازات او افزایش یابد؛ بنابراین، کسانی که دارای سابقه مجرمیت هستند، تلاش بیشتری برای فرار از زندان انجام می‌دهند.

۳. محیط زندان: زندانها با توجه به زمان و نحوه ساخت متفاوت هستند. در بعضی از زندانها به علت مراقبت مأمورین و همچنین استحکام تأسیسات زندان و استفاده از فناوری، امکان فرار از زندان تقریباً غیرممکن است بدیهی است که زندانی با مشاهده محیط زندان از فرار کردن منصرف می‌شود اما در زندانی که تأسیسات مستحکمی ندارد و مأمورین دقت زیادی در حفظ زندانیان ندارند، بسیاری از زندانیان وسوسه می‌شوند که از زندان فرار کنند به عبارت دیگر زندانی با محاسبه هزینه و امکان فرار تصمیم می‌گیرد؛ بنابراین، اگر در یک زندان امکان فرار در حد صفر باشد و هزینه آن (مجازات فرار از زندان یا برخورد مأمورین) بالا باشد، از فرار صرف نظر می‌کند.

۴. پذیرش جرم: بسیاری از زندانیان، جرم خود را پذیرفته و خود را مستحق مجازات می‌دانند، بنابراین اعتراضی نسبت به مجازات خود ندارند. در مقابل، کسانی هستند که معتقدند مرتکب جرم نشده‌اند و یا مجازاتی که دادگاه برای آنها در نظر گرفته شده، متناسب با جرمشان نیست. گروه دوم، به علت اعتراض به وضع موجود، سعی بیشتری در فرار از زندان می‌کنند.

۵. نگرش نسبت به زندان: مجازات زندان برای همه افراد یکسان نیست. برای عده‌ای که در خارج از زندان دارای شغل و اعتبار اجتماعی هستند، این مجازات بسیار سنگین تلقی می‌شود. در مقابل، عده‌ای هستند که در بیرون از زندان شغل ثابتی ندارند یا بیکار هستند و حتی کسانی هستند که به قصد وارد شدن به زندان، دست ارتکاب به جرم می‌دانند. به عنوان مثال، کسانی هستند که در زمستان پناهگاهی برای سکونت ندارند و برای اینکه از سرما محفوظ باشند، دست به

عملی می‌زنند که در فصل سرم از غذا پناهگاه مناسب برخوردار باشند؛ بنابراین گروه دوم، هیچ‌علاقه‌ای به فرار از زندان ندارند (عبدی، ۱۳۷۱)

مسامحه مأمور دستگیری

گاهی اوقات بعضی از مأمورین که ارتباط کاری در خصوص نگهداری و بدرقه متهمین دارند، پشت پرده اقداماتی انجام می‌دهند که زمینه‌های فرار را برای متهم فراهم می‌سازند. بدین ترتیب که با راهنمایی متهمین در خصوص ضعف‌ها و کاستی‌ها، مساعدت لازم را جهت اقدام به فرار آنان به عمل می‌آورند. (ورویی و نجاری، ۱۳۸۷).

از این موارد می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

آگاه نمودن متهم به ضعف‌های موجود در تشکیلات

آگاه نمودن متهم به ضعف‌های مأمورین بدرقه و نگهداری بلحاظ کمی آموزش، نداشتن جسارت و برخورد و غیره؛

آگاه نمودن متهم به ضعف‌های سلاح، مهمات و تجهیزات؛

آگاه نمودن بستگان متهم از تاریخ زمان و نحوه اعزام متهم به دادسرا؛

آگاه نمودن متهم به ضعف‌های حفاظت فیزیکی محل نگهداری و یکان انتظامی و راه‌های فرار و غیره.

مساعدت در فرار دادن با اسلحه

ماده (۵۵۲): «هرکس به شخص زندانی یا توقیف شده برای مساعدت به قرار اسلحه بدهد، به حبس از دو تا پنج سال محکوم می‌شود».

۱. قصد مساعدت برای فرار زندانی یا توقیف شده، سوء نیت خاص این جرم است.

۲. تحقق این جرم، منوط به فرار شخص زندانی یا توقیف شده نمی‌باشد.

۳. جرم مساعدت برای فرار در ماده (۵۴۹) و (۵۵۱) نیز پیش‌بینی شده بود و رابطه میان این ماده با دو ماده دیگر، رابطه عموم و خصوص من وجه می‌باشد و در مورد تعارض، راه‌حل‌های مختلفی به نظر می‌رسد.

۴. اطلاق کلمه اسلحه، شامل اسلحه سرد و گرم می‌شود.

۵. برای تحقق این جرم لازم نیست که زندانی یا توقیف شده هنگام فرار، از اسلحه استفاده هم بنماید.

۶. جرم موضوع این ماده اجرم مستقل است اما لازم است اسلحه قبل از فرار به زندانی یا توقیف شده داده شود.

پنهان کردن زندانی فراری

ماده (۵۵۳): هر کس شخصی را که قانوناً دستگیر شده و فرار کرده یا کسی را که متهم است به ارتکاب جرمی و قانوناً امر به دستگیری او شده است، مخفی کند یا وسایل فرار او را فراهم کند، به ترتیب ذیل مجازات خواهد شد:

چنانچه کسی که فرار کرده محکوم به اعدام یا رجم یا صلب یا قصاص نفس و اطراف و یا قطع ید بوده، مجازات مخفی کننده یا کمک کننده او در فرار، حبس از یک تا سه سال است و اگر محکوم به حبس دایم یا متهم به جرمی بوده که

مجازات آن اعدام یا صلب است محکوم به شش ماه تا دو سال حبس خواهد شد و در سایر حالات، مجازات مرتکب یک ماه تا یک سال حبس خواهد بود.

تبصره - در صورتی که احراز شود فرد فراری دهنده و یا مخفی کننده یقین به بی گناهی فرد متهم زندانی داشته و در دادگاه نیز ثابت شود از مجازات معاف خواهد شد.

۱. دستگیری یا امر به دستگیری باید به شکل قانونی باشد تا مشمول این ماده شود.

۲. اگر شخصی زندانی را فراری دهد و سپس او را مخفی کند، ظاهراً مستوجب تعدد مجازات است اما تفسیر مضیق قانون، مقتضی آن است که یک مجازات اعمال شود.

۳. عبارت «در دادگاه نیز ثابت شود» در ذیل تبصره این ماده معلوم نیست که به یقین به بیگناهی باز می گردد یا به بیگناهی متهم یا زندانی به نظر می رسد بی گناهی متهم یا زندانی مورد نظر بوده است.

ماده (۵۵۴): هر کس از وقوع جرمی مطلع شده و برای خلاصی مجرم از محاکمه و محکومیت مساعدت کند از قبیل اینکه برای او منزل تهیه کند یا ادله جرم را مخفی نماید یا برای تبرئه مجرم ادله جعلی ابراز کند، حسب مورد به یک تا سه سال حبس محکوم خواهد شد

تبصره - در موارد مذکور در ماده (۵۵۳) و این ماده، در صورتی که مرتکب از اقارب درجه اول متهم باشد، مجازت در هر مورد از نصف حداکثر تعیین شده بیشتر نخواهد بود.

۱. قصد خلاصی مجرم از محاکمه و محکومیت، سوء نیت خاص این جرم است.

۲. قرابت درجه اول، مبهم و به نظر می رسد طبقه اول از قرابت نسبی و سببی مورد نظر باشد که شامل پدر، مادر، فرزندان، زوجین و پدر و مادر زوجین می شود. احتمال هم دارد که در این رابطه، ملاک های عرفی قابل عمل باشد.

۳. اگر اعمال مذکور قبل از وقوع جرم باشد، مشمول این ماده نخواهد بود بلکه ممکن است ماهیت معاونت پیدا کند.

۴. اگر جعل دلیل، عنوان مجرمانه جعل و تزویر نیز پیدا کند، مقررات تعدد جرم اجرا خواهد شد.

۵. مواردی که مشمول مقررات خاص است، از شمول این ماده خارج خواهد بود مانند ماده (۵۳۹) و (۶۰۶) قانون مجازات اسلامی.

راهکارهای پیشگیری فرار زندانیان

- افزایش آموزش کارکنان به صورت تخصصی در زمینه بدرقه متهمین
- توجه به آمادگی جسمانی کارکنان و افزایش توان جسمانی آنان
- آموزش سربازان
- پرداخت به موقع حقوق کارکنان برای جلوگیری از تطمیع و اغفال مأمورین توسط مجرمین
- تهیه و در اختیار قرار دادن تجهیزات و امکانات مناسب به مأمورین از قبیل خودرو مناسب، دست بند، پا بند، سلاح و...

- آشنایی مأمورین نگهداری و بدرقه متهمین با شگردها و روش های مورد استفاده متهمین برای فرار
- جلوگیری از فرار در محوطه دادسرا
- کنترل و بازرسی بدنی متهمین و مجرمین

نتیجه گیری

۱- جرم سهل انگاری منجر به فرار زندانی، از آن دسته جرایمی است که بدون نیت و قصد قبلی انجام می گیرد. عمدتاً این جرم به خاطر اهمال و قصور مأمور همراه زندانی رخ می دهد اما به علت اهمیت مراقبت از زندانی این عمل جرم محسوب شده و قانونگذار برای آن مجازات در نظر گرفته است.

۲- از آنجایی که زندانیان سعی در فرار از زندان دارند بنابراین وظیفه مأمورین در کلیه مراحل ورود زندانی به زندان اقامت زندانی و رفت و آمد به مراجع قضائی و یا بیمارستان، این است که به نحو احسن مراقب زندانی باشند. در بسیاری از مواقع مشاهده شده است که مأموران زندانی به خاطر عوامل عاطفی، در مراقبت از زندانی کوتاهی می کنند. به عنوان مثال دستبند او را باز می کنند و این امر زمینه را برای فرار زندانی فراهم می کند.

۳- از طرف دیگر، جرایم زندانیان از هم متفاوت است؛ عده ای مرتکب جرایم سنگین می شوند و تلاش زیادی می کنند. از زندان فرار کنند اما عده ای از زندانیان که مرتکب جرایم سبک شده اند، سعی کمی در فرار از زندان می کنند. توجه به این موضوع و همچنین ویژگی های روانی - اجتماعی متهمین برای مسؤولین زندان ها و واحدهای اعزام کننده زندانیان از اهمیت زیادی برخوردار است. در مجموع، قانونگذار برای ایجاد حفظ نظم و آرامش در جامعه و اجرای عدالت در خصوص مجرمین برای اهمال مأمورین به صورت عمدی (تبانی با زندانیان) یا غیر عمدی (سهل انگاری منجر به فرار زندانی) مجازات تعیین کرده است.

۴- جرم فرار زندانیان و محکومین قانونی و اخفای مقصرین، از جمله جرایمی است که بر ضد مصالح عمومی جامعه بوده و جامعه انتظار دارد که هر کس که مرتکب عمل خلاف قانون مجازات اسلامی شد، سریعاً تحت محاکمه قرار گرفته، به کیفر مقرر محکوم شود بدیهی است برای این که دادگاه بتواند سهولت به متهم مورد نظر دسترسی داشته باشد، قانونگذار اجازه داده که این متهم توقیف شده و دور از دسترس جامعه نگهداری شود و ترتیبی اتخاذ گردد که به هیچ وجه نتواند متواری و یا ترتیب فرار او مهیا گردد. چرا که ممکن است این متهم فرار، از جمله افراد جنایتکار و خطرناکی باشد که پس از فرار دست به جنایت عدیده ای بزند. به همین جهت است که قانونگذار در مواد مختلف قانون مجازات اسلامی هر نوع کمک و همراهی جهت فراری دادن این قبیل افراد را ممنوع ساخته و بدین وسیله یادآوری می نماید که می بایست به هر طریق ممکن با مسؤولین و مأمورین دولتی نهایت همکاری و مساعدت به عمل آید تا بتوانند با پیشگری مردمی، ایفای وظیفه نمایند.

۵- عدم همکاری و مساعدت با شخص بزهکار، نه تنها یک وظیفه قانونی برای افراد جامعه به شمار می رود بلکه وظیفه اخلاقی و وجدانی به انسان حکم می کند تا به این قبیل افراد خاطی بر خلاف قانون، هیچ نوع مساعدتی به عمل نیاید تا

آنها دریابند که در اثر ارتکاب جرم در چنان وضعیتی قرار گرفته اند که کسی را تمایل به کمک و مساعدت با آنها نمی باشد و در نتیجه، آنها متوجه عمل ناشایست خود شده و اقدام به پنهان نمودن خود جهت دستگیری و یا محو آثار و دلایل جرم برنمایند و همین امر باعث خواهد شد که قوه قضائیه بر اساس تشریفات قانونی به وظیفه خطیر خود عمل کرده و در اسرع وقت به جرم آنها رسیدگی نماید.

حال اگر افرادی یافت شوند که به این وظایف قانونی - اخلاقی و وجدانی خود عمل نکرده و در جهت خلاف قانون در صدد همکاری و مساعدت با متخلفین برآیند. در این صورت به موجب قانون بزهکار شناخته شده و می بایست تحت تعقیب قانونی قرار گیرند. البته باید خاطر نشان نمود که زمانی خود بزهکار شخصاً به فکر فرار از زندان می افتد، بدون این که قبلاً کسی با او تباری و مواضعه کرده باشد در این صورت، شخص متواری مجرم شناخته شده و قابل مجازات است؛ اما گاهی اشخاص ثالثی اعم از این که مسؤول حفظ و مراقبت زندانی باشند یا خیر، در صدد فراهم آوردن امکاناتی بر می آیند و تسهیلاتی برای شخص مقصر فراهم سازند. در این حالت، هم شخص متواری و هم مساعدت کننده به او، بزهکار شناخته شده و هر دو از نظر قانونی مسؤول شناخته می شوند. از این حیث لازم است که بین این حالات مختلف، قائل به تفکیک شویم.

۶- مساعدت و همکاری با زندانی به منظور فرار از زندان ممکن است به صورت مختلف انجام گیرد:

گاهی ممکن است مساعدت و همکاری توسط مأمورین و مسؤولین زندان صورت گیرد؛ زمانی ممکن است این مساعدت به وسیله اشخاص غیر مسؤول و عادی که هیچ گونه وظیفه مراقبت از زندانی را ندارند تحقق یابد. در مورد اول که مأمورین و مسؤولین زندان، به فراری دادن زندانی کمک می کنند و یا موجبات فرار او را فراهم می سازند، دو حالت قابل تصور است:

حالت اول: این که مأمورین در انجام وظایف حفظ و مراقبت از زندانی اهمال کرده و در نتیجه سهل انگاری ایشان شخص زندانی متواری می شود.

حالت دوم: برخلاف مورد اول، ناظر به وضعیتی است که مأمورین و مسؤولین زندان در انجام عمل ارتكابی تعمد داشته و با زندانی تباری و مواضعه کرده باشند و بدین وسیله موجبات فرار او را مهیا سازند. بدین ترتیب میبایست بین حالات مختلف قائل به تفکیک شد.

پیشنهادات

اصلاح قوانین از نظر مجازات و نحوه دادرسی و همچنین شمول آن بر همه افرادی که در زمینه فرار زندانیان اقدام مینماید به عنوان مثال اگر شخصی که حکم به دستگیری وی شده است و یا حتی متهمین در حال انتقال به دادگاه فرار نمایند عمل آنها مشمول هیچ یک از مواد فصل هفتم از قانون مجازات کتاب تعزیرات نخواهد بود و تنها برای فراری دهنده مجازات تعیین گشته است.

استفاده از افراد خبره در جهت انتقال و همچنین حفاظت و ملازمت زندانیان و همچنین ارائه آموزش

های کافی ضمن خدمت و قبل از خدمت به مأموران و ضابطین دادگستری در جهت کاهش تقصیرهای این افراد در حال حاضر مشاهده میشود که مجرمان را به سربازانی که تنها چند ماه آموزش دیده‌اند میسپارند که این خود موجبات فرار آنها را فراهم میسازد.

یکی از کارهایی که در جهت کمتر شدن میزان فرار افرادی که به مرخصی میروند میتوان انجام داد استفاده از دستبندهای الکترونیک است که در مبحث آزادی مشروط در قانون مجازات جدید آمده است. در زمینه مرخصی دادن به زندانیان این نکته را باید مد نظر داشت که در صورتی که از سوی مأمورین زندان در اخذ وثیق مناسب دقت کافی به عمل نیاید ممکن است باعث فرار گردد و این امر هوشیاری مأموران را میطلبد.

توجه به یافته های تحقیق، پیشنهادهایی جهت کاهش فرار متهمین از دست عوامل اجرایی ناجا ارائه می گردد:

۱- نظارت و کنترل بر اعمال استانداردهای معین، جهت وسیله ایاب و ذهاب زندانی با توجه به ویژگی های زندانی و محل اعزام.

۲- نظارت و کنترل بر اعمال استانداردهای معین، جهت وسایل مراقبتی و تأمینی مورد نیاز مأمورین بدرقه.

۳- نظارت و کنترل بر اعمال استانداردهای معین مکفی جهت امکانات مالی مورد نیاز مأمورین بدرقه

۴- نظارت و کنترل بر اصول حفاظتی جهت مأموریت بدرقه

۵- آموزش ویژگی های خاص مورد نیاز مأمورین بدرقه

۶- افزایش آموزش کارکنان به صورت تخصصی در زمینه بدرقه متهمین

۷- توجه به آمادگی جسمانی کارکنان و افزایش توان جسمانی آنان

۸- حتی الامکان از سربازان وظیفه در امر بدرقه متهمین استفاده نگردد لیکن در صورت ضرورت و نیاز بدو سربازان مذکور تحت آموزش قرار گرفته و از طریق مبادی ذیربط تعیین صلاحیت گردند.

۹- توجه و آگاه نمودن مأمورین بدرقه در خصوص سوابق و نوع جرم متهمین

۱۰- هزینه های مورد نیاز و قانونی مأمورین بدرقه بدو و به موقع به کارکنان پرداخت شده تا از تطمیع و اغفال مأمورین توسط مجرمین جلوگیری گردد.

۱۱- تهیه و در اختیار قرار دادن تجهیزات و امکانات مناسب به مأمورین از قبیل خودرو مناسب، دست بند، پا بند، سلاح و...

۱۲- کنترل و بازرسی بدنی متهمین و مجرمین در زمان دستگیری، انتقال، ورود به بازداشتگاه، خروج از بازداشتگاه، پس از مراجعت از مأموریت و مراجع قضائی به یگان های انتظامی و تحویل دادن و تحویل گرفتن متهمین از زندان ها و...

۱۳- عدم اعتماد به متهم و خانواده وی و عدم توجه به التماس و عجز و ناله آنان و عمل نمودن به قانون.

۱۴- اشرافیت لازم به متهمان و محکومان و عدم اطلاع متهمین و خانواده آنان از زمان حرکت و نوع وسیله نقلیه و مسیر حرکت و...

۱۵- با توجه به اینکه درصد بالایی از فرار متهمین در مراجع قضائی به وقوع می پیوندد، با هماهنگی قوه قضائیه بازداشتگاه هایی در مراجع قضائی پیش بینی تا متهمین در سیر مراحل قضایی و تکمیل پرونده و صدور رأی نهایی در بازداشتگاه های مذکور نگهداری شوند که در نهایت و پس از صدور حکم به زندان منتقل گردند (هماهنگی مابین ناجا و ریاست قوه قضائیه) که اثرات مثبتی در زمینه های مختلف دارد.

۱۶- رعایت حفاظت گفتار در زمینه های مختلف در نگهداری، بدرقه، مأموریت، انتقال به مراجع قضایی و...

۱۷- دخالت ندادن عواطف و احساسات و همچنین عدم اعتماد بی جا به متهمین و خانواده آنها.

۱۸- با توجه به اینکه درصد بالایی از متهمین و مجرمین از محوطه و در حین بازجوئی در مراجع قضائی از ید مأمورین فرار می کنند، لذا پیشنهاد می گردد:

الف) محل مناسب جهت نگهداری متهمین در مراجع قضائی پیش بینی گردد

ب) اقدامات کنترلی توسط عوامل انتظامات صورت گرفته و کارت های مخصوصی جهت مأمورین، ارباب رجوع پیش بینی نموده تا متهمین و مجرمین تحت عنوان ارباب رجوع و... قادر به خروج از ساختمان مراجع قضائی نباشند.

منابع و مآخذ

- زرگری، سید مهدی. (۱۳۹۰). پیشگیری از بزهکاری، چاپ اول، نگاه بینه، تهران.
- توحید، فرزانه. (۱۳۹۹). مطالعه جرم شناختی بزهکاری زندانیان، مطالعه موردی زندانیان تبریز از سال ۱۳۹۵ تا ۱۳۹۸، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز.
- نیازپور، امیرحسین. (۱۳۹۵). تحلیل جرم شناسانه جداسازی زندانیان در پرتو آیین نامه نحوه تفکیک و طبقه بندی زندانیان، مجله حقوقی دادگستری، سال ۸۰، شماره ۹۶، صص ۲۱۰-۱۸۱.
- کی نیا، مهدی. (۱۳۹۲). مبانی جرم شناسی، جلد اول، چاپ چهاردهم، دانشگاه تهران، تهران.
- پیکا، ژرژ. (۱۳۹۴). جرم شناسی، ترجمه علی حسین نجفی ابرند آبادی، چاپ چهارم، میزان، تهران.
- گل خندان، سمیرا؛ شمس ناتری، محمد ابراهیم؛ حاجی ده آبادی، محمد علی. (۱۴۰۰). تحلیل جرم شناختی راهکارهای پیشگیری از جنایات علیه بشریت، ۶(۲۲)، صص ۱۰۳-۱۴۰.
- مؤذن زادگان، حسنعلی؛ نوروزی، سمیه. (۱۳۹۸). علل و عوامل ارتکاب جرم منازعه و راه های پیشگیری از آن، ۱۰(۳۵)، صص ۱۸۷-۲۱۰.
- عبدی، عباس. (۱۳۷۱). آسیب شناسی اجتماعی تاثیر زندان بر زندانی، تهران، مؤسسه تحقیقاتی و انتشارات نور، چاپ اول.
- وروایی، اکبر؛ نجاری، محمد. (۱۳۸۷). عوامل و انگیزه فرار متهمین از دست مأمورین و راه های پیشگیری از آن (فرماندهی انتظامی استان تهران - سال ۱۳۸۶)، پژوهش های مدیریت انتظامی (مطالعات مدیریت انتظامی)، ۳(۴)، ۴۸۹-۵۰۲.